

Ανεμοπετάλιο

Τόμ. 2, Αρ. 2 (2023)

Ανεμοπετάλιο

Βιβλιοθεραπεύοντας τις ψυχολογικές επιπτώσεις της νόσου COVID-19 σε παιδιά προσχολικής και σχολικής ηλικίας: προτάσεις παιδικών βιβλίων με θέμα τον κορωνοϊό και την πανδημία

Παρασκευή Ακριτίδου, Έλλη Μπάρλα

doi: [10.12681/anem.36154](https://doi.org/10.12681/anem.36154)

Copyright © 2023, Παρασκευή Ακριτίδου, Έλλη Μπάρλα

Άδεια χρήσης [##plugins.generic.pdfFrontPageGenerator.front.license.cc-by-nc-nd4##](https://plugins.generic.pdfFrontPageGenerator.front.license.cc-by-nc-nd4##).

Βιβλιοθεραπεύοντας τις ψυχολογικές επιπτώσεις της νόσου COVID-19 σε παιδιά προσχολικής και σχολικής ηλικίας: προτάσεις παιδικών βιβλίων με θέμα τον κορωνοϊό και την πανδημία

Παρασκευή Ακριτίδου¹ Έλλη Μπάρα²

¹ Φιλολόγος-Βιβλιοθηκονόμος, 4^ο ΓΕΛ Καλαμάτας
parakritidou@yahoo.gr

² Νηπιαγωγός-Θεατρολόγος, 10^ο Νηπιαγωγείο Καλαμάτας
barlaelli@gmail.com

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το παρόν άρθρο προτείνει τη βιβλιοθεραπευτική προσέγγιση των ψυχολογικών επιπτώσεων της πανδημίας της νόσου COVID-19 σε σχολικό πλαίσιο για μαθητές/-τριες προσχολικής και σχολικής εκπαίδευσης. Αρχικά, συνοψίζονται οι ψυχολογικές επιπτώσεις της πανδημίας για τα παιδιά προσχολικής και σχολικής ηλικίας. Στη συνέχεια, παρουσιάζεται η μέθοδος της βιβλιοθεραπείας. Ύστερα, γίνεται μια επισκόπηση της βιβλιογραφίας όσον αφορά την εφαρμογή της βιβλιοθεραπείας στην Ελλάδα και το εξωτερικό γενικά και ειδικά εν σχέσει με τη νόσο COVID-19. Έπειτα, προτείνονται δύο βιβλιοθεραπευτικές επιλογές-δραστηριότητες, μία για το Νηπιαγωγείο και μία για το Δημοτικό. Τέλος, μετά τις βιβλιογραφικές αναφορές, παρατίθεται λίστα με την ελληνική παιδική βιβλιοπαραγωγή (λογοτεχνία-παραμύθια και βιβλία γνώσεων) με θέμα την πανδημία και τον κορωνοϊό καθώς και οι διαδικτυακές πηγές απ' όπου αντλήθηκε το υλικό.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το παρόν άρθρο πραγματεύεται τις – ψυχολογικές κυρίως – επιπτώσεις που επέφερε η πανδημία του COVID-19 σε παιδιά προσχολικής και σχολικής ηλικίας στην Ελλάδα και προτείνει τρόπους διαχείρισής τους στη βάση μιας βιβλιοθεραπευτικής παρέμβασης. Έτσι, αρχικά παρουσιάζεται συνοπτικά ο κλάδος της βιβλιοθεραπείας με αναφορά στην αξιοποίηση της μεθόδου στο πλαίσιο της πανδημίας COVID-19. Στη συνέχεια, παρουσιάζονται συνοπτικά ενδεικτικές βιβλιοθεραπευτικές προτάσεις-δραστηριότητες με αφορμή ελληνόγλωσσα παιδικά βιβλία για τη νόσο COVID-19, λίστα των οποίων παρατίθεται στο σχετικό Παράρτημα. Η παρούσα εργασία επιδιώκει να καλύψει τις ανάγκες των εκπαιδευτικών της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης για ενημέρωση και δημιουργία επικουρικού υλικού στη βάση μιας θετικής υποδοχής της βιβλιοθεραπείας στην εκπαίδευση (Λουάρη & Παπαρούση, 2018α). Σήμερα, στον απόηχο της πανδημίας, θα μπορούσαν έστω εκ των υστέρων να μετριαστούν οι επιπτώσεις της πανδημίας της νόσου COVID-19 που τυχόν εμμένουν

ακόμη στην ψυχολογία και την καθημερινότητα των ελληνόπουλων και να ενισχυθεί η ψυχική και συναισθηματική τους ανθεκτικότητα (Μπαλτά, 2022; Καλλιώρα, 2023). Στη διαδικασία αυτήν κομβικό ρόλο μπορεί και οφείλει να παίξει το σχολείο και οι εκπαιδευτικοί (Μπερτσιά κ.ά., 2023).

ΟΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΝΟΣΟΥ COVID-19 ΣΕ ΠΑΙΔΙΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Όπως φαίνεται από μελέτες που έγιναν διεθνώς σχετικά με τις επιπτώσεις της νόσου COVID-19, τα παιδιά προσχολικής και σχολικής ηλικίας βίωσαν έντονα την κατάσταση της πανδημίας. Απόδειξη η αύξηση των αιτημάτων των γονέων για παροχή συμβουλευτικής που καταγράφηκε (Τσατσαρώνη, 2022). Μάλιστα, θεωρείται ότι στον τομέα της ψυχικής υγείας η πανδημία μπορεί να έχει περισσότερες μακροχρόνιες αρνητικές συνέπειες στα παιδιά και τους εφήβους συγκριτικά με τους ενήλικες (Shen et al., 2020 στο Σπήλιου, 2022). Για τον λόγο αυτόν κρίνεται σκόπιμη η βιβλιοθεραπευτική προσέγγιση που προτείνεται εδώ.

Αναλυτικά, οι επιπτώσεις της πανδημίας COVID-19 και του εγκλεισμού/ καραντίνας που επιβλήθηκε, σύμφωνα με ελληνικές πηγές (με αναφορά και σε ξένη βιβλιογραφία) (Παπαδογιαννάκη & Ράμο, 2021; Πετρίδου, 2021; Αντωνίου κ.ά., 2021; Αυγερινού, 2021; Τσατσαρώνη, 2022; Αθανασοπούλου κ.ά., 2022; Τσόγκα 2022; Σπήλιου, 2022; Μπεζιργιαννίδης, 2022; Μπαλτά, 2022; Μανιού, 2022; Αδαμίδου, 2023; Καλλιώρα, 2023) είναι οι εξής:

- Αβεβαιότητα σχετικά με την εξέλιξη της νόσου και αίσθημα αβοηθησίας
- Φόβος να κάνουν ερωτήσεις σχετικά με την πανδημία, φόβος ότι τα μέλη της οικογένειάς τους θα μολυνθούν και φόβος για το άγνωστο
- Αύξηση του άγχους και επιδείνωση συγκεκριμένων τύπων άγχους (π.χ. άγχος αποχωρισμού) λόγω παρατεταμένης διάρκειας καραντίνας, φόβων λοίμωξης, πλήξης, ανεπαρκούς πληροφόρησης, έλλειψης προσωπικής επαφής με συμμαθητές, φίλους και δασκάλους, έλλειψης προσωπικού χώρου στο σπίτι και οικονομικής απώλειας της οικογένειας
- Αύξηση ψυχοκοινωνικού στρες λόγω περιορισμού κατ' οίκον και προβλήματα κοινωνικο-συναισθηματικής συμπεριφοράς λόγω ψυχοκοινωνικής στέρησης
- Μοναξιά/ αίσθημα απομόνωσης (σωματικής και κοινωνικής), θλίψη, ανία λόγω χωρισμού από τους αγαπημένους και απώλεια της ελευθερίας με ενδεχόμενο την κατάθλιψη
- Δημιουργία συναισθηματικών και άλλων προβλημάτων, όπως ανησυχία, ευερεθιστότητα/ διέγερση/νευρικότητα/εκνευρισμός, θυμός, ψυχολογική δυσφορία, ταραχή, σύγχυση, υπερκινητικότητα, μούδιασμα, νωχελικότητα, συναισθηματική εξάντληση
- Κίνδυνος εμφάνισης ψυχιατρικών/νευρολογικών διαταραχών, διαταραχών μετατραυματικού στρες, διαταραχών της διάθεσης, ψυχώσεων, ακόμη και αυτοκτονιών

- Επιδείνωση ψυχικής υγείας παιδιών με ψυχικές ασθένειες επειδή δεν είχαν πρόσβαση σε υπηρεσίες ψυχικής υγείας
- Διατακτικές συμπεριφορές και προσκόλληση/ εξαρτητικές συμπεριφορές
- Παλινδρόμηση σε συμπεριφορές που είχαν σε μικρότερη ηλικία
- Απόσπαση της προσοχής/ δυσκολία συγκέντρωσης
- Βίαιη συμπεριφορά, παραβατικότητα/παραβίαση κανόνων και ορίων/ανυπακοή και άρνηση, βωμολοχία και επιθετικότητα
- Μείωση της κοινωνικοποίησης στην καθημερινή ζωή, μειωμένες κοινωνικές δεξιότητες, έλλειψη συναισθηματικής κατανόησης/δυσκολίες συναισθηματικής ρύθμισης και αλεξιθυμία (η κατάσταση που χαρακτηρίζει τους ανθρώπους που έχουν δυσκολία στην κατανόηση και έκφραση των συναισθημάτων τους) λόγω αυξημένης χρήσης του διαδικτύου
- Απογοήτευση και στρες, σχολική αποτυχία ή εγκατάλειψη του σχολείου λόγω ανεργίας γονέων κατά την πανδημία
- Μείωση της αυτοεκτίμησης και έλλειψη εμπιστοσύνης στις δυνάμεις τους
- Σύγχυση και κούραση λόγω της τηλεκπαίδευσης
- Μειωμένες γνωστικές/μαθησιακές και ιδιαίτερα γλωσσικές δεξιότητες
- Αποφυγή των δραστηριοτήτων που απολάμβαναν στο παρελθόν
- Αύξηση βάρους/παχυσαρκία/διατροφικές διαταραχές/κακή όρεξη λόγω μείωσης σωματικής δραστηριότητας, υπερκατανάλωσης τροφών, διατροφικών αλλαγών και αυξημένης χρήσης του διαδικτύου
- Κακή ποιότητα ύπνου/διαταραχές ύπνου/εφιάλτες/ακανόνιστες συνήθειες ύπνου
- Στομαχικοί πόνοι/Πονοκέφαλοι/Μυαλγίες
- Σωματικά/κινητικά προβλήματα λόγω καθιστικής συμπεριφοράς
- Αύξηση περιστατικών παιδικής κακοποίησης με τις συνακόλουθες επιπτώσεις για τα παιδιά-μάρτυρες ή θύματα.

Η ΜΕΘΟΔΟΣ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΕΡΑΠΕΙΑΣ

Ένας πολύ απλός ορισμός της βιβλιοθεραπείας ή «αναγνωστικής θεραπείας» (Crago, 2009) με μια εκπαιδευτική προσέγγιση του όρου είναι η «χρήση βιβλίων για να βοηθήσουμε τους νέους ανθρώπους να λύσουν τα προβλήματά τους» (Παπαδοπούλου, 2004). Γίνεται φανερό, λοιπόν, ότι ο κλάδος της βιβλιοθεραπείας είναι ιδιαίτερα συναφής με τα παιδιά και τους εφήβους (Crago, 2009). Υπό αυτήν την έννοια μπορεί να εφαρμοστεί και σε υγιείς μαθητές από εκπαιδευτικούς με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, αφού αυτοί γίνονται συνήθως οι άμεσοι δέκτες των συναισθηματικών κραδασμών των μαθητών τους (Λουάρη, 2014; Morawski, 1997), αν και οι πιο κατάλληλοι για τον ρόλο του βιβλιοθεραπευτή είναι οι σχετικά καταρτισμένοι/εκπαιδευμένοι

βιβλιοθηκονόμοι αλλά και οι (ψυχο)θεραπευτές (Παπαδοπούλου, 2004). Σύμφωνα με τις Λουάρη & Παπαρούση (2018β), όταν η βιβλιοθεραπεία χρησιμοποιείται στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής διαδικασίας μπορεί να οριστεί ως μια παρέμβαση που στηρίζεται σε μια σειρά τεχνικών (ανάγνωση βιβλίου, συζήτηση, ποικίλες δραστηριότητες) μέσω των οποίων επιδιώκεται αλληλεπίδραση μεταξύ κειμένου και παιδιού, με τη μεσολάβηση κάποιου προσώπου κατάλληλα προετοιμασμένου και πρόθυμου να συμμετάσχει σε μια τέτοια διαδικασία.

Η βιβλιοθεραπεία διακρίνεται σε διάφορα είδη/κατηγορίες (Παπαδοπούλου, 2004; Γεωργαλά, 2022): α) στην κλινική-επανορθωτική βιβλιοθεραπεία, β) στην αναπτυξιακή-προληπτική ή συναισθηματική βιβλιοθεραπεία, γ) στην αναγνωστική βιβλιοθεραπεία και δ) στην επικοινωνιακή βιβλιοθεραπεία ή βιβλιοθεραπεία αλληλεπίδρασης. Μεταγενέστερα έχουν δημιουργηθεί και οι όροι δημιουργική βιβλιοθεραπεία, άτυπη βιβλιοθεραπεία και βιβλιοθεραπεία αυτοβοήθειας (Γιαννακοπούλου, 2021).

Η συγκεκριμένη πρόταση εντάσσεται στο πεδίο της αναπτυξιακής ή συναισθηματικής βιβλιοθεραπείας σε επίπεδο ομάδας. Όπως αναφέρεται στο Λουάρη (2014), «η αναπτυξιακή βιβλιοθεραπεία αναφέρεται στην καθοδηγούμενη ανάγνωση που λαμβάνει χώρα σε περιβάλλοντα όπως το σχολικό. Μέσω της ανάγνωσης οι μαθητές συνάπτουν συνδέσεις μεταξύ της πραγματικότητας που βιώνουν και του λογοτεχνικού περιβάλλοντος (Bohning, 1981 στο Olsen, 2007) και υπό την έννοια αυτή η αναπτυξιακή βιβλιοθεραπεία μπορεί να αποτελέσει μια τεχνική που έχει τη δυνατότητα να αποτρέψει ή να επιλύσει στρεσογόνες καταστάσεις». Η πανδημία της νόσου COVID-19 επέφερε πολύ άγχος/στρες και θα μπορούσε να ενταχθεί στα προβλήματα που απασχολούν τα παιδιά της δημοτικής εκπαίδευσης (Παπαδοπούλου, 2004).

Όσον αφορά το υλικό της βιβλιοθεραπευτικής προσέγγισης, εντάσσονται εδώ τα παραμύθια ως προϊόν μυθοπλασίας αλλά και διδακτικά και πληροφοριακά κείμενα (Παπαδοπούλου, 2004; Λουάρη, 2014; Crago, 2009), όπως τα παιδικά βιβλία γνώσεων για τη νόσο COVID-19. Παραδείγματα και των δύο αυτών κατηγοριών ελληνικής παιδικής βιβλιοπαραγωγής εντοπίστηκαν στο διαδίκτυο.

Πολλά οφέλη προκύπτουν από την εφαρμογή της βιβλιοθεραπείας ως μεθόδου γενικά σύμφωνα με την Α. Η. Bryan (Brewster, 2008 στο Λουάρη, 2014; Γεωργαλά, 2022) αλλά και ειδικότερα για τα παιδιά κατά τον Cianciolo (Olsen, 2007 στο Λουάρη, 2014) όπως και τον Pardeck (1990 στο Λουάρη, 2014) αλλά και άλλους μελετητές, με έμφαση στην αντιμετώπιση των συναισθηματικών τους δυσκολιών/προβλημάτων (Λουάρη, 2014; Μιχαηλίδης κ.ά., 2015; Χατζηβασιλείου, 2016) παρά τις σχετικές αμφιβολίες των εκπαιδευτικών της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (Λουάρη & Παπαρούση, 2018α).

Η διαδικασία της βιβλιοθεραπείας μπορεί να επιτευχθεί με την καθοδήγηση και τη συμβολή του εκπαιδευμένου βιβλιοθεραπευτή σε τέσσερα στάδια (Gregory et al., 2004; Pehrsson & McMillen, 2007 στο Κουρσούμη, 2023; Afolayan, 1992, Shrodes, 1949 στο Sridhar & Vaughn, 2000,

Olsen, 2007 στο Λουάρη, 2014; Καπραβέλου, 2012; Γεωργαλά, 2022): 1) αναγνώριση-ταύτιση (του αναγνώστη με τον λογοτεχνικό ήρωα, τα προβλήματα και τους στόχους του), 2) κάθαρση (αποστασιοποιημένη βίωση των συναισθημάτων και των αγώνων του ήρωα), 3) ενόραση-κατανόηση-ολοκλήρωση (αναγνώριση ομοιοτήτων του αναγνώστη με τον ήρωα), 4) καθολικοποίηση-καθολικότητα-παγκοσμιότητα-προβολή (συνειδητοποίηση ότι δεν είναι μόνος και ότι κι άλλοι έχουν βιώσει παρόμοιες καταστάσεις και έχουν βρει τρόπους να τις αντιμετωπίσουν).

Αναφέρονται επίσης ως στάδια της βιβλιοθεραπευτικής αξιοποίησης της λογοτεχνίας στην εκπαίδευση τα εξής: 1) αναγνώριση (του θέματος), 2) ιδεοθύελλα (για πιθανές λύσεις στο πρόβλημα του λογοτεχνικού ήρωα), 3) επιλογή (ανάμεσα στις προτάσεις), 4) εμβάθυνση (στο πρόβλημα) και 5) αξιολόγηση (συμπεριφορών και στάσεων του ήρωα) (Παπαδοπούλου, 2004 στο Παπαδοπούλου & Μπαρμπαρούσης, 2008).

Τα βήματα μιας παρέμβασης συνίστανται στα εξής: α) προετοιμασία, β) πριν την ανάγνωση (αφόρμηση και διέγερση του ενδιαφέροντος των μαθητών-αναγνωστών), γ) κατά την ανάγνωση (ερωτήσεις, δραστηριότητες, προβλέψεις), δ) μετά την ανάγνωση (συζήτηση) με τη χρήση μιας follow up στρατηγικής (συνοδεία της ανάγνωσης από σχετικές δραστηριότητες όπως δημιουργική γραφή, σύνδεση με τα καλλιτεχνικά μαθήματα, παιχνίδι ρόλων) (Λουάρη, 2014).

ΒΙΒΛΙΟΘΕΡΑΠΕΙΑ ΚΑΙ ΠΑΝΔΗΜΙΑ ΤΗΣ ΝΟΣΟΥ COVID-19

Όσον αφορά την αξιοποίηση της βιβλιοθεραπείας στην περίπτωση της πανδημίας της νόσου COVID-19, εντοπίστηκε κυρίως ξένη βιβλιογραφία γενικά (Wojciechowska, 2022; Maru et al., 2022), για τη χρήση της από το ιατρικό και νοσηλευτικό προσωπικό κατά την περίοδο της πανδημίας για ανακούφιση από το απαιτητικό έργο του (Stip et al., 2020), για τη βελτίωση της ψυχικής υγείας των νοσούντων από COVID-19 (Monroy-Fraustro et al., 2021), για την αντιμετώπιση ψυχοκοινωνικών διαταραχών σε εργαζομένους και επαγγελματίες (Abimbola et al., 2020) και για την εφαρμογή της σε παιδιά (Adeyeye et al., 2022) ή/και σε σχολικό πλαίσιο (Sarles, 2020) και ειδικότερα για την αντιμετώπιση του άγχους των μαθητών που προκλήθηκε από την πανδημία (Rahmat et al., 2021).

Βιβλιοθεραπευτικές παρεμβάσεις στην ελληνική εκπαίδευση έχουν υλοποιηθεί σε περιπτώσεις στάσης μαθητών προς άτομα με αναπηρία (Λουάρη, 2014), σε πολυπολιτισμικές ομάδες (Καπραβέλου, 2008; 2012), σε διαθεματικές προσεγγίσεις με έμφαση στο θέμα προσφυγιά-μετανάστευση (Παπαδοπούλου & Μπαρμπαρούσης, 2008), στην αντιμετώπιση στερεοτύπων και προκαταλήψεων (για την εξωτερική εμφάνιση και τη φυλετική καταγωγή) αλλά και σε άλλες παρόμοιες περιπτώσεις (Χατζηβασιλείου, 2016). Επίσης, υπάρχει μελέτη για τη χρήση νοσοκομειακής βιβλιοθήκης από ασθενείς (όχι νοσούντες με COVID-19) και συνοδούς τους (Γεωργαλά, 2022).

Γίνεται φανερό, επομένως, το κενό που υπάρχει στην ελληνική βιβλιογραφία για τις δυνατότητες αξιοποίησης της βιβλιοθεραπείας ως εκπαιδευτικού εργαλείου/παρέμβασης για την αντιμετώπιση των ψυχολογικών συνεπειών της πανδημίας της νόσου COVID-19.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΜΕ ΑΦΟΡΜΗ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΙΔΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΝΟΣΟ COVID-19

1η ενδεικτική βιβλιοθεραπευτική πρόταση-δραστηριότητα: Νηπιαγωγείο

Το παραμύθι που προτείνεται εδώ για μια βιβλιοθεραπευτική παρέμβαση είναι το e-book «Η μάγισσα Ταραντούλα αντιμετωπίζει τον υιό της Κορώνας» της Τζένης Κοσμίδου. Κρίνεται κατάλληλο εν σχέσει με άλλα, επειδή ικανοποιεί το κριτήριο της μεταφορικής (και όχι κυριολεκτικής/προφανούς) αντιστοιχίας ανάμεσα στο περιεχόμενο του κειμένου και στο πρόβλημα ή στην κατάσταση της ζωής των παιδιών-αναγνωστών (Crago, 2009). Για παράδειγμα στην ιστορία ο υιός της Κορώνας δεν σκοτώνει αλλά πετρώνει τους παππούδες και τις γιαγιάδες των παιδιών της ιστορίας. Επιπλέον, οι ήρωες της ιστορίας είναι παιδιά και οι μαθητές/-τριες είναι πιο εύκολο να ταυτιστούν με αυτούς. Δεν είναι τυχαίο ότι η συγγραφέας του παραμυθιού έχει λάβει συμβουλές από φιλόλογο με ειδίκευση στην Ειδική αγωγή, οπότε το κείμενο είναι επιμελημένο και ανταποκρίνεται στις ανάγκες των παιδιών-αναγνωστών.

Ο/η νηπιαγωγός παρουσιάζει στην ολομέλεια της τάξης το παραμύθι και οι μαθητές/-τριες με τη σειρά τους κάνουν προβλέψεις για το περιεχόμενο του βιβλίου. Ξεκινά η ανάγνωση, κατά τη διάρκεια της οποίας τίθενται ερωτήματα προς τα παιδιά, έτσι ώστε να διαπιστωθεί αν έχει κατανοηθεί από μέρος τους το παραμύθι ή για να μαντέψουν την εξέλιξή του.

Με την ολοκλήρωση της ανάγνωσης λύνονται από τον/την εκπαιδευτικό τυχόν απορίες των μαθητών/-τριών και επεξεργάζονται όλοι μαζί εκ νέου το κείμενο. Καλούνται να το αναδιατυπώσουν, να εκφράσουν τα συναισθήματα των ηρώων και να προτείνουν διαφορετικές λύσεις στο πρόβλημα που προέκυψε στην πλοκή της ιστορίας (βιβλιοθεραπευτικό στάδιο της αναγνώρισης παράλληλα με ιδεοθύελλα για προτάσεις λύσης του προβλήματος).

Μια ενδεικτική δραστηριότητα βασισμένη στο παραπάνω παραμύθι για τον κορωνοϊό, μπορεί να είναι η ακόλουθη: Ο/η νηπιαγωγός παρουσιάζει στους/στις μαθητές/-τριες έναν πίνακα αναφοράς με διάφορα συναισθήματα όπως είναι η λύπη, η χαρά, ο θυμός, η απογοήτευση, η αγάπη και ο φόβος. Συζητούν για το κάθε συναίσθημα ξεχωριστά. Τι δείχνει η εκάστοτε εικόνα, πότε το βιώνουμε, την έκφραση που παίρνει το πρόσωπό μας όταν το νιώθουμε, πώς αντιδράμε κάθε φορά (βιβλιοθεραπευτικό στάδιο της κάθαρσης παράλληλα με τη βιωματικότητα).

Στόχος είναι οι μαθητές/-τριες:

- να αναγνωρίζουν κάποια συναισθήματα είτε περιγράφοντάς τα είτε βιωματικά,
- να εκφραστούν για αυτά,

- να αποδεχτούν όλα τα συναισθήματα ανεξάρτητα από το αν είναι ευχάριστα ή δυσάρεστα αντί να τα καταπιέζουν ή να τα αποκηρύσσουν (πβ. Crago, 2009),
- να συζητούν μεταξύ τους για αυτά,
- να δηλώνουν τι νιώθουν.

Στη συνέχεια, ο/η εκπαιδευτικός παρουσιάζει έναν-έναν τους ήρωες του παραμυθιού «Η μάγισσα Ταραντούλα αντιμετωπίζει τον υιό της Κορώνας» και ξεκινά συζήτηση μέσα από ερωτήσεις του/της (π.χ. Πώς μπορεί να νιώθει ο κάθε ήρωας και γιατί; Τι τον οδήγησε να έχει το συγκεκριμένο συναίσθημα; Ας μιμηθούμε κι εμείς το συναίσθημα του ήρωα. Πώς είναι το πρόσωπό μας και η έκφρασή μας όταν νιώθουμε αντίστοιχα;).

Τέλος, τα παιδιά λένε την άποψή τους, συζητούν, χρησιμοποιούν επιχειρήματα, τα αναλύουν και ενθαρρύνονται να εκφράσουν τις δικές τους εμπειρίες για το πότε είχαν νιώσει πρόσφατα όπως και οι ήρωες (βιβλιοθεραπευτικά στάδια της ενόρασης καθώς και της καθολικοποίησης).

2η ενδεικτική βιβλιοθεραπευτική πρόταση-δραστηριότητα: Δημοτικό

Μια ενδιαφέρουσα βιβλιοθεραπευτική επιλογή για τους/τις μαθητές/-τριες των τελευταίων τάξεων του δημοτικού στο πλαίσιο του μαθήματος της Θεατρικής Αγωγής είναι το κουκλοθέατρο με τίτλο «Το θαύμα των παιδιών. Μια ιστορία ελπίδας» της Αναστασίας Ξηρομερίτου (πβ. Παπαγρηγοράκης κ.ά., 2021). Η συγκεκριμένη πρόταση κινείται στα όρια μεταξύ βιβλιοθεραπείας και θεραπείας μέσω Τεχνών με την κουκλοθεατρική παράσταση ως μια follow up στρατηγική.

Ο/η θεατρολόγος παρουσιάζει το κείμενο στην ολομέλεια της τάξης και ένας/μία μαθητής/-τρια το διαβάζει δυνατά. Οι μαθητές/-τριες κάνουν έτσι μια πρώτη γνωριμία με τους ήρωες της ιστορίας και αναγνωρίζουν τα προβλήματά τους. Ύστερα, αφού χωριστούν σε ομάδες, καλούνται να φτιάξουν τις κούκλες-ήρωες. Κάθε ομάδα αποφασίζει από κοινού τι μορφή θα έχει η κούκλα της εστιάζοντας και στην προσωπικότητα κάθε ήρωα και τι υλικά θα χρησιμοποιήσει για την κατασκευή της.

Όταν ολοκληρωθεί αυτή η διαδικασία ξεκινούν την προετοιμασία-δημιουργία του σκηνικού για το κουκλοθέατρο. Όλα τα παιδιά επιλέγουν χρώματα, υλικά, σχέδια, έτσι ώστε να δημιουργήσουν ένα ελκυστικό σκηνικό, καθώς εκεί θα «ανέβει» η κουκλοθεατρική τους παράσταση.

Στη συνέχεια οι μαθητές/-τριες συναποφασίζουν με τον/τη θεατρολόγο ποιοι/-ες θα είναι κουκλοπαίκτες/-τριες κάθε φορά και παρουσιάζουν το σενάριο στους/στις συμμαθητές/-τριες τους. Μέσα από την επιλογή κούκλας από τον/την κάθε μαθητή/-τρια συντελείται το βιβλιοθεραπευτικό στάδιο της ταύτισης. Κάποιοι/-ες μπορούν να παίξουν μουσικά όργανα, ανάλογα με το συναίσθημα που εκφράζει ο εκάστοτε ήρωας βοηθώντας έτσι και στην εξέλιξη της πλοκής.

Μέσα από το κουκλοθέατρο τα παιδιά-κουκλοπαίκτες/-τριες επικοινωνούν και εκφράζονται, ενεργοποιούν τη φαντασία τους, καλλιεργούν την κριτική τους σκέψη ενώ ως ενεργητικοί ακροατές/-τριες παρατηρούν, ασκούν αυτοέλεγχο και τους ενσταλάζονται θετικά μηνύματα,

αισιοδοξία, αυτοπεποίθηση και ελπίδα (βιβλιοθεραπευτικά στάδια της ενόρασης και της καθολικοποίησης).

Με την ολοκλήρωση της κουκλοθεατρικής παράστασης ο/η εκπαιδευτικός συγκεντρώνει όλη την ομάδα και ζητά ανατροφοδότηση διατυπώνοντας σχετικά ερωτήματα (Τι άρεσε και τι όχι στους υπολοίπους; Τι θα μπορούσε να γίνει διαφορετικά; Ποια ήταν τα δυνατά σημεία;) Όλοι εκφράζουν τη γνώμη τους, η οποία και καταγράφεται για την αποφυγή των ίδιων σφαλμάτων στο μέλλον.

Μια παραλλαγή του κουκλοθέατρου είναι η θεατρική παράσταση, αν και εδώ προτείνεται ιδανικά το κουκλοθέατρο χάρη στην αποστασιοποιημένη βίωση των συναισθημάτων και των αγώνων των ηρώων τόσο από τα παιδιά-κουκλοπαίκτες/-τριες όσο κι από το μαθητικό κοινό (βιβλιοθεραπευτικό στάδιο της κάθαρσης).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Συγκεφαλαιώνοντας, μπορούμε να ισχυριστούμε ότι, αν και μια επιτυχημένη βιβλιοθεραπευτική παρέμβαση απαιτεί άρτια κατάρτιση, ακριβή σχεδιασμό και πιθανώς συναίνεση από τους εκάστοτε αναγνώστες σε μια ψυχοθεραπευτική βάση, είναι δυνατόν να εφαρμοστεί μερικώς/σε κάποιον βαθμό από εκπαιδευτικούς σε σχολικό πλαίσιο και να έχει μια μετριοπαθή συμβολή στα θέματα που απασχολούν τους μαθητές-αναγνώστες (Crago, 2009) – ειδικά στην περίπτωση της πανδημίας της νόσου COVID-19, που αποτέλεσε ιδιαιτέρως έκτακτη κατάσταση με τόσο εκτεταμένο και έντονο ψυχολογικό αντίκτυπο για τα παιδιά. Άλλωστε ανέκαθεν οι εκπαιδευτικοί κάθε βαθμίδας που διδάσκουν Λογοτεχνία και χαρακτηρίζονται από παρατηρητικότητα και ενσυναίσθηση επιλέγουν – ίσως και ασυναίσθητα – κείμενα που αντιλαμβάνονται/συναισθάνονται ότι θα «μιλήσουν» στα παιδιά και ότι θα απαντήσουν στα ερωτήματά τους για τον εαυτό τους, τη ζωή και τον κόσμο δρώντας ανακουφιστικά/θεραπευτικά.

ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Αδαμίδου, Ε. (2023). *Αναπαραστάσεις της πανδημίας Covid-19 από παιδιά σχολικής ηλικίας*. Μεταπτυχιακή εργασία ειδίκευσης, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης. Αλεξανδρούπολη. Ανακτήθηκε στις 2 Ιουλίου 2023 από τη διεύθυνση <https://repo.lib.duth.gr/jspui/handle/123456789/15676>.

Αθανασοπούλου, Λ., Κτεναβού, Έ. & Μπόμπολας, Κ. (2022). *Ψυχολογικές επιπτώσεις COVID-19 σε παιδιά Α' Βάθμιας Εκπαίδευσης*. Πτυχιακή εργασία, Πανεπιστήμιο Πατρών. Πάτρα. Ανακτήθηκε στις 2 Ιουλίου 2023 από τη διεύθυνση <http://repository.library.teimes.gr/xmlui/handle/123456789/10087>.

Αντωνίου, Α.-Σ. & Παλιβάκου, Ε. (2021). Διερεύνηση επιπέδων ψυχικής ανθεκτικότητας και άγχους μαθητών Δημοτικού κατά την περίοδο της πανδημίας Covid-19. *ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ*, Τεύχ. 72, σσ. 27-43. Ανακτήθηκε στις 2 Ιουλίου 2023 από τη διεύθυνση <https://ojs.lib.uom.gr/index.php/paidagogiki/article/view/9830>.

Αυγερινού, Α.-Χ. (2021). *Διερεύνηση της επιρροής της πανδημίας του ιού SARS-CoV-2 στις συνθήκες ζωής μαθητών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης*. Μεταπτυχιακή Διπλωματική εργασία, Σχολή Επιστημών Υγείας και Πρόνοιας. Αιγάλεω. Ανακτήθηκε στις 9 Ιουλίου 2023 από τη διεύθυνση <https://polynoe.lib.uniwa.gr/xmlui/handle/11400/190>.

Γεωργαλά, Μ. (2022). *Νοσοκομειακές Βιβλιοθήκες Ασθενών και Συνοδών: περίπτωση του Πανεπιστημιακού Γενικού Νοσοκομείου ΑΧΕΠΑ*. Πτυχιακή εργασία, Διεθνές Πανεπιστήμιο τα Ελλάδος, Θεσσαλονίκη. Ανακτήθηκε στις 9 Ιουλίου 2023 από τη διεύθυνση <http://hdl.handle.net/10797/30420>.

Γιαννακοπούλου, Φ. (2021). *Βιβλιοθεραπεία ή ας μιλήσουμε για βιβλία*. Διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής. Αθήνα. Ανακτήθηκε στις 2 Ιουλίου 2023 από τη διεύθυνση <https://polynoe.lib.uniwa.gr/xmlui/handle/11400/669>.

Crago, H. (2009). Βιβλιοθεραπεία και ψυχολογία. Στο Π. Χαντ (Επιμ.) *Κατανοώντας τη λογοτεχνία για παιδιά* (μτφρ. Μητσοπούλου Χ.), 316-332, Αθήνα.

Καλλιώρα, Η. (2023). *Η αποτελεσματικότητα των ψυχολογικών παρεμβάσεων που εστιάζουν στην ψυχική ανθεκτικότητα σε παιδιά και εφήβους κατά τη πανδημία Covid-19: βιβλιογραφική ανασκόπηση*. Διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής. Αθήνα. Ανακτήθηκε στις 2 Ιουλίου 2023 από τη διεύθυνση <https://polynoe.lib.uniwa.gr/xmlui/handle/11400/4184>.

Καπραβέλου, Α. (2008). *Παραγωγή εκπαιδευτικού υλικού με εφαρμογές της αλληλεπιδραστικής βιβλιοθεραπείας σε πολυπολιτισμικές ομάδες*. Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Βόλος. Ανακτήθηκε στις 7 Ιουλίου 2023 από τη διεύθυνση <https://ir.lib.uth.gr/xmlui/handle/11615/14193>.

Καπραβέλου, Α. (2012). Βιβλιοθεραπεία και πολιτισμική ετερότητα: δεδομένα ερευνών. *ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ*, 2012, Τόμος 5, Τεύχος 3. Ανακτήθηκε στις 7 Ιουλίου 2023 από τη διεύθυνση http://www.elliepek.gr/gr_html/gr_ejournal/efarmpaid_3.html.

Καπραβέλου, Α. (2022). Παραγωγή εκπαιδευτικού υλικού με εφαρμογές της αλληλεπιδραστικής Βιβλιοθεραπείας σε Πολυπολιτισμικές Ομάδες. *Παιδαγωγικά ρεύματα στο Αιγαίο*, Τόμ. 4, Αρ. 1, σσ. 24-39. Ανακτήθηκε στις 7 Ιουλίου 2023 από τη διεύθυνση <https://doi.org/10.12681/revmata.31056>.

Κουρσούμη, Μ. (2023). *Η Βιβλιοθεραπεία ως εργαλείο στις ψυχοθεραπευτικές προσεγγίσεις*. Πτυχιακή εργασία, Σχολή Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών. Αθήνα. Ανακτήθηκε στις 8 Ιουλίου 2023 από τη διεύθυνση <https://polynoe.lib.uniwa.gr/xmlui/handle/11400/4331>.

Λουάρη, Μ. (2014). Η βιβλιοθεραπεία στην εκπαίδευση: προετοιμασία μαθητών δημοτικού σχολείου για την ένταξη παιδιών με αναπηρία. Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Βόλος. Ανακτήθηκε στις 23 Ιουλίου 2023 από τη διεύθυνση <https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/37178>.

Λουάρη, Μ. & Παπαρούση, Μ. (2018α). Οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης ως προς την αποτελεσματικότητα της βιβλιοθεραπείας. Στο Κ. Μαλαφάνης, Θ. Μπάκας (Επιμ.) *Πρακτικά 8ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Ελληνική Παιδαγωγική & Εκπαιδευτική Έρευνα»*. 2-4 Νοεμβρίου 2012, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 1015-1026, Αθήνα. Ανακτήθηκε στις 29 Ιουλίου 2023 από τη διεύθυνση <https://www.openbook.gr/praktika-8oy-panellinioy-synedrioy-elliniki-paidagogiki-kai-ekpaideytiki-ereyna/>.

Λουάρη, Μ. & Παπαρούση, Μ. (2018β). Διερευνώντας την αποτελεσματικότητα των βιβλιοθεραπευτικών παρεμβάσεων στις στάσεις των μαθητών προς τα άτομα με αναπηρίες. *Επιστήμες Αγωγής*, 2, σσ. 62-81. Ανακτήθηκε στις 29 Ιουλίου 2023 από τη διεύθυνση <https://ejournals.lib.uoc.gr>.

Μανιού, Μ. (2022). *Συμβουλευτική ψυχολογία: Ο ρόλος της σε περίοδο πανδημίας στο πλαίσιο της Προσχολικής αγωγής*. Μεταπτυχιακή Διπλωματική εργασία, Σχολή Επιστημών Υγείας και Πρόνοιας. Αιγάλεω. Ανακτήθηκε στις 2 Ιουλίου 2023 από τη διεύθυνση <https://polynoe.lib.uniwa.gr/xmlui/handle/11400/1735>.

Μιχαηλίδης, Μπάγια, Σ. & Ντόντουλου, Μ. (2015). *Ο εμψυχωτικός ρόλος του παραμυθιού και της βιβλιοθεραπείας στην ομάδα*. Πτυχιακή εργασία, Ανώτατη σχολή Παιδαγωγικής και Τεχνολογικής Εκπαίδευσης (Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε.). Θεσσαλονίκη. Ανακτήθηκε στις 23 Ιουλίου 2023 από τη διεύθυνση <http://files.aspete.gr/eppaikpesyp/diplomatikes/2015/2015mic.mpa.nto.pdf.pdf>.

Μπαλάτ, Ι. (2022). Ενίσχυση της ψυχικής και συναισθηματικής ανθεκτικότητας των μαθητών της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης για την άμβλυνση του αντίκτυπου της πανδημίας του Covid 19: Ο ρόλος του εκπαιδευτικού και ενδεικτικές πρακτικές. *Open Education*, Vol. 18, No. 2, σσ. 182-196. Ανακτήθηκε στις 2 Ιουλίου 2023 από τη διεύθυνση <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/openjournal/article/view/28193>.

Μπεζιργιαννίδης Χ. (2022). Οι ψυχικές επιπτώσεις της πανδημίας στα παιδιά και τους εφήβους. *Open schools journal for open science*, Vol. 5, No. 1, σσ. 1-6. Ανακτήθηκε στις 2 Ιουλίου 2023 από τη διεύθυνση <https://doi.org/10.12681/osj.30357>.

Μπερτσιά, Β. & Πούλου, Μ. (2023). Ψυχική Ανθεκτικότητα: ανάλυση βασικών παραμέτρων της έννοιας, η διαμόρφωση της από την παιδική ηλικία έως την ενήλικη ζωή και ο ρόλος του σχολείου. *Preschool and primary education*, Vol. 11, No. 1, σσ. 19-41. Ανακτήθηκε στις 2 Ιουλίου 2023 από τη διεύθυνση <https://doi.org/10.12681/ppej.29868>.

Παπαρηγοράκης Μ. Ι., Δημητριάδης Δ., Γαλανάκη Ε., Γουργιώτου Ε., Τόσκας Άγγελος, Βίν, Μ., Σωτηρίου Σ., & Μικεδάκη Μ. (2021). Το θεατρικό παιχνίδι στο μάθημα της ιστορίας: Η Μύρτις μάς ταξιδεύει από τον λοιμό των Αθηνών στην πανδημία του σήμερα. *Διάλογοι! Θεωρία και πράξη στις Επιστήμες Αγωγής και Εκπαίδευσης*, Τεύχ. 7, σσ. 250–266. Ανακτήθηκε στις 2 Ιουλίου 2023 από τη διεύθυνση <https://doi.org/10.12681/dial.26993>.

Παπαδογιαννάκη, Μ.-Σ. & Ράμο, Ε. (2021). *Οι ψυχοκοινωνικές επιπτώσεις της πανδημίας του COVID-19 στις οικογένειες της Ελλάδας*. Πτυχιακή εργασία, Ελληνικό Μεσογειακό Πανεπιστήμιο. χ.τ. Ανακτήθηκε στις 2 Ιουλίου 2023 από τη διεύθυνση <https://apothesis.lib.hmu.gr/handle/20.500.12688/10142>.

Παπαδοπούλου, Σ. (2004). *Η συναισθηματική γλώσσα. Βιβλία που μιλούν σε μαθητές... που σιωπούν*. Αθήνα: Τυπωθήτω/ Δαρδανός.

Παπαδοπούλου, Σ. & Μπαρμπαρούσης, Χ. (2008). Καινοτόμες Διαθεματικές Προσεγγίσεις Γλώσσας και Κοινωνιολογίας: Ένα παράδειγμα εφαρμογής της βιβλιοθεραπευτικής μεθόδου στη θεματική ενότητα «Πρόσφυγες – Μετανάστες». *Επιστημονική Επετηρίδα Παιδαγωγικού Τμήματος Δ.Ε. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*, 21, σσ. 91-110. Ανακτήθηκε στις 23 Ιουλίου 2023 από τη διεύθυνση <https://olympias.lib.uoi.gr/jspui/handle/123456789/5953>.

Σπήλιου, Ε. Κ. (2022). *Διερεύνηση των αντιλήψεων των γονέων μαθητών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης για τις επιπτώσεις της πανδημίας Covid-19 στην ψυχολογία των παιδιών και τον ρόλο του σχολείου στην προαγωγή της ψυχικής υγείας*. Διπλωματική εργασία, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο. Πάτρα. Ανακτήθηκε στις 2 Ιουλίου 2023 από τη διεύθυνση <https://apothesis.eap.gr/archive/item/171100>.

Χατζηβασιλείου, Μ. (2016). *Η εφαρμογή της βιβλιοθεραπείας ως μέθοδο αντιμετώπισης στερεοτύπων και προκαταλήψεων στην παιδική ηλικία*. Πτυχιακή εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Βόλος. Ανακτήθηκε στις 7 Ιουλίου 2023 από τη διεύθυνση <http://hdl.handle.net/11615/47773>.

Abimbola, F., Tubosun, F., Tumise, B. & Oladimeji. F.-A. (2020). Bibliotherapy as strategic management technique for post Covid-19 and occupational safety & health challenges. *Journal of humanities and social science*, Vol. 25, Iss. 8, Ser. 3, pp. 42-52. Ανακτήθηκε στις 7 Ιουλίου 2023 από τη διεύθυνση <https://www.iosrjournals.org/iosr-jhss/papers/Vol.25-Issue8/Series-3/E2508034252.pdf>.

Adeyeye, S. & Oboh, O. (2022). Ensuring emotional and psychological wellbeing in children through bibliotherapy during the COVID-19 pandemic: an experimental approach. *International journal of librarianship*, Vol. 7, No. 1, pp. 56-65. <https://doi.org/10.23974/ijol.2022.vol7.1.228>.

Maru, M. G., Rianto, I., Nur, S. & Pratasik, S. (2022). Bibliotherapy in the pandemic time: a bibliometric analysis. *SHS Web of Conference*, Vol. 149, pp. 1-7. Ανακτήθηκε στις 7 Ιουλίου 2023 από τη διεύθυνση <https://doi.org/10.1051/shsconf/202214901010>.

Monroy-Fraustro, D., Maldonado-Castellanos, I., Aboites-Molina, M., Rodriguez, S., Sueiras, P., Altamirano-Bustamante, N. F., de Hoyos-Bermea, A. & Altamirano-Bustamante, M. M. (2021). Bibliotherapy as a non-pharmaceutical intervention to enhance mental health in response to the COVID-19 pandemic: a mixed-methods systematic review and bioethical meta-analysis. *Frontiers in Public Health*, Vol. 9, pp. 1-15. Ανακτήθηκε στις 31 Ιουλίου 2023 από τη διεύθυνση <https://doi.org/10.3389/fpubh.2021.629872>.

Morawski, C. (1997). A role for Bibliotherapy in Teacher Education. *READING HORIZONS*, Vol. 37, Iss. 3, pp. 243-259. Ανακτήθηκε στις 7 Ιουλίου 2023 από τη διεύθυνση https://scholarworks.wmich.edu/reading_horizons/vol37/iss3/6/.

Rahmat, H. K., Muzaki, A., Pernanda, S. (2021). Bibliotherapy as an alternative to reduce student anxiety during Covid-19 pandemic: a narrative review. *Proceeding International Conference on Science and Engineering*, Vol. 4, pp. 379-382. Ανακτήθηκε στις 7 Ιουλίου 2023 από τη διεύθυνση <https://sunankalijaga.org/prosiding/index.php/icse/article/view/692/659>.

Sarles, P. (2020). Heroes, hospitals, [no] hugs, and handwashing: Bibliotherapy in the age of a pandemic. *Children & Libraries*, Vol 18, No 3, pp. 5-6. Ανακτήθηκε στις 7 Ιουλίου 2023 από τη διεύθυνση <https://doi.org/10.5860/cal.18.3.5>.

Stip, E., Östlundh, L. & Abdel Aziz, K. (2020). Bibliotherapy: reading OVID during COVID. *Psychiatry*, Vol. 11, pp. 1-8. Ανακτήθηκε στις 7 Ιουλίου 2023 από τη διεύθυνση <https://doi.org/10.3389/fpsyt.2020.567539>.

Wojciechowska, S. J. (2022). Pandemic(s), Crisis, and Bibliotherapy. *Multidisciplinary journal of school education*, Vol. 11/1, No. 21, pp. 51-69. Ανακτήθηκε στις 7 Ιουλίου 2023 από τη διεύθυνση <https://czasopisma.ignatianum.edu.pl/jpe/article/view/1943>.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΙΔΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΑΓΩΓΗ ΜΕ ΘΕΜΑ ΤΗ ΝΟΣΟ COVID-19, ΤΗΝ

ΠΑΝΔΗΜΙΑ ΚΑΙ ΤΟΝ ΕΓΚΛΕΙΣΜΟ

Α. ΠΑΙΔΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ ΓΝΩΣΕΩΝ

Grad Gaines, Arlen & Englander Polsky, Meredith (2020). *Έχω μια ερώτηση για τον κορωνοϊό* (μτφρ. Κο.Κε.Ψ.Υ.Π.Ε. Ιωαννίνων). Ιδιωτική έκδοση. (παιδικό γνώσεων σε e-book)

Inter-Agency Standing Committee (IASC) (2020). *Η Ηρωίδα μου είσαι Εσύ. Πώς τα παιδιά μπορούν να αντιμετωπίσουν τον COVID-19* (μτφρ. Λαγάκου Ευδοκία, Βλασσοπούλου Μαρία & Λαζαράτου Ελένη). Creative Commons BY-NC-SA. (παιδικό γνώσεων σε e-book)

Ιωάννου, Λιέττα (2020). *Μια φορά και έναν Κορωνοϊό*. Φιλανθρωπικό Ίδρυμα Στέλιος Χατζηιωάννου. (παιδικό γνώσεων σε ebook)

Jenner, Elizabeth, Wilson, Kate & Roberts, Nia (2020). *Κορωνοϊός. Ένα βιβλίο για τα παιδιά* (μτφρ. Πανουργιά Μαριλένα). Ίκαρος (website). (παιδικό γνώσεων σε e-book)

Klein, Naomi & Steffoff, Rebecca (2021). *Πώς να αλλάξουμε τα πάντα. Προστατεύουμε τον πλανήτη και ο ένας τον άλλο* (μτφρ. Γαβριηλίδου Πετρούλα). Αθήνα: Κλειδάριθμος (έντυπο παιδικό γνώσεων για άνω των 12 ετών)

Ma Daemicke, Songju (2020). *Γίνε ο μαχητής κατά του κορωνοϊού* (μτφρ. Ζαμπάκη Νικολέτα). yeehoopress.com (website). (παιδικό γνώσεων σε ebook)

MacGregor, Eloise, (2021). *Νίκησε τον ιό με ένα εμβόλιο! Ένας οδηγός για να μάθουν τα παιδιά τι είναι τα εμβόλια*. (μτφρ. Μόσχου Αγγελική). Αθήνα: Ψυχογιός. (έντυπο παιδικό γνώσεων για 6-9 ετών)

Molina, Manuela (2020). *Conibook: Το όνομά μου είναι Κορωνοϊός* (μτφρ. Σφέτσα Χαρά). mindheart.co (website) (παιδικό γνώσεων σε ebook για έως 7 ετών)

Μουζάς, Γιάννης, Μαργαρίτη, Μαριγούλα & Τσαγκαράκη, Μαρία (2021). *Ξενιστής σε άμυνα*. Αθήνα: Λιβάνης. (έντυπο παιδικό γνώσεων)

Scaut, Lies (2020). *Γεια σου, με λένε Κορώνα!* (μτφρ. Μπουκουβάλα Βασιλική & Καραγιάννη Βασιλική). Σύλλογος Ελλήνων Ψυχολόγων. (παιδικό γνώσεων σε ebook)

Τσίτσικα, Άρτεμις & Παναγούλη, Ελένη (Επιμ.) (2020). *Ο κορωνοϊός COVID-19 και οι μικροί ήρωες*. Αθήνα: Μίνωας. (έντυπο; παιδικό γνώσεων)

χ. σ. (2020). *Οδηγός για μικρούς μικροβιοεξολοθρευτές*. Παπαδόπουλος. (παιδικό γνώσεων σε ebook)

χ. σ. (2020). *Όλοι μαζί θα νικήσουμε! Κάτω ο κορωνοϊός!* (μτφρ. Κουδούνα Εύη). Αθήνα: Susaeta. (έντυπο παιδικό γνώσεων για 6-9 ετών)

Χριστοφορίδου, Δέσποινα (2020). *Πώς αντιμετωπίζω τον κορωνοϊό*. Ιδιωτική έκδοση. (παιδικό γνώσεων σε ebook)

Β. ΠΑΙΔΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ – ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ, ΘΕΑΤΡΙΚΑ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΑ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ

Αβλαμισοπούλου, Μαρία (2020). *Φέτος άραγε θα έρθεις;* Mythstory (website). (παραμύθι σε audiobook)

Αφράτης, Άγγελος (2020). *Ο κορωνοϊός του καυγά!* Ιδιωτική έκδοση. (παραμύθι σε ebook και audiobook)

Γκούγκα, Αναστασία (2020). *Θα έρθει άραγε φέτος ο Άι Βασίλης;* Ιδιωτική έκδοση. (παραμύθι σε ebook)

Δαμιανού Μπόγλου, Χριστίνα (2020). *Ένα αληθινό παραμύθι: ο κορωνοϊός*. Κέντρο Ειδικής Φροντίδας (Κ.Ε.Φ.) παιδιών πολεμικού ναυτικού. (παραμύθι σε ebook)

Διαμαντή, Μανταλένα-Μαρία (2020). *Ο Άγγελος και το κουτί της Πανδώρας*. Αθήνα: Ελληνοεκδοτική. (έντυπο παραμύθι για 9-12 ετών)

Ζαχοπούλου, Ειρήνη-Παρασκευή (2021). *Σαν ψέμα! Οδηγός επιβίωσης για μικρά και μεγάλα παιδιά*. Αθήνα: Κούρος. (έντυπο παραμύθι για 6-9 ετών)

Ηλιόπουλος, Βαγγέλης (2021). *Αγάπη θέλει ο κορονο-γιός. Στο Τα παραμύθια του κλότσου και του μπάτσου. Ανθολογία*. Αθήνα: Πατάκης. (έντυπο παραμύθι)

Θάνου, Νατάσσα (2020). *Ο μικροβιούλης -ούλης*. Ιδιωτική έκδοση. (παραμύθι σε ebook)

Καζάζης, Μιχάλης (2022). *Ζήκος ο λύκος σε καιρό καραμπίνας*. Αθήνα: Καλειδοσκόπιο. (έντυπο παραμύθι για 6-9 ετών)

Καλαντζή-Αζίζι, Αναστασία & Παναγιωτοπούλου, Αγγελική (2020). *Ιολίνα και Κορονάκος*. ΙΕΘΣ (website) (παραμύθι σε ebook)

Καλύβα, Γεωργία (2020). *Ιός χωρίς κορώνα*. Ιδιωτική έκδοση. (παραμύθι σε ebook)

Κολοκοτρώνη, Μάρθα (2020). *Ένας διαφορετικός χρόνος*. Ιδιωτική έκδοση. (παραμύθι σε ebook)

Κοντοπούλου, Φ. (Επιμ.) (2020). *Στης καραντίνας τον καιρό*. Ιδιωτική έκδοση. (συλλογή παραμυθιών, ποιημάτων και παιχνιδιών σε ebook)

Κοσμίδου, Τζένη (2020). *Η μάγισσα Ταραντούλα αντιμετωπίζει τον υιό της Κορώνας*. Ιδιωτική έκδοση. (παραμύθι σε ebook)

Κουνούπης, Δημήτρης & Συμιακάκη, Ειρήνη (2020). *Το Ταξίδι του Κορωνοϊού*. Ιδιωτική έκδοση. (παραμύθι σε ebook)

Κωνσταντοπούλου, Φωτεινή (2020). *Ο Μικρός Covid 19*. (παραμύθι σε φιλμ)

Μαντζώρου, Γιώτα (2021). *Η άρρωστη αλεπού*. Αθήνα: Οσελότος. (έντυπο παραμύθι για 3-6 ετών)

Με τη σκέψη μου αγκαλιάζω τον κόσμο. 121 παιδιά ζωγραφίζουν και γράφουν για τον Κορωνοϊό (2020). Ελληνοεκδοτική (website). (παιδικό βιβλίο σε ebook)

- Μενδρινού, Ιωάννα (2020). *5 Σούπερ Ήρωες στην τάξη μου!* Creative Commons BY-NC-ND. (παιδικό δραστηριοτήτων σε ebook)
- Νίκου, Βασιλική (2020). *Το πάθημα του κορονοϊού*. Ιδιωτική έκδοση. (παραμύθι σε ebook & audiobook)
- Νίξον, Γιώργος & Νίξον, Ιωάννα (2020). *Ο Γιωργάκης, κουνελάκι, φοβάται τον Κορονοϊό*. Ιδιωτική έκδοση. (παραμύθι σε ebook)
- Ξηρομερίτου, Αναστασία (2020). *Το θαύμα των παιδιών. Μια ιστορία ελπίδας*. Κουκλοθέατρο Αναστασίας Ξηρομερίτου. (θεατρικό έργο σε ebook)
- Ουρουμίδου, Αλίκη (2022). *Ο Κορώνας δεν πάει σχολείο*. Αθήνα: Κομνηνός. (έντυπο παραμύθι)
- Παντελίδου, Ανδρονίκη (2021). *Η αλφαβητοχώρα σε καραντίνα*. Αθήνα: 24 Γράμματα. (έντυπο παραμύθι για 3-6 ετών)
- Πάτρα, Χαρά (2020). *Ένας ιός με κορώνα*. Φιλύρα (website). (παραμύθι σε ebook και audiobook)
- Ρούσσα, Ντέμη (2020). *Η πριγκίπισσα Απόσταση*. Ιδιωτική έκδοση. (παραμύθι σε ebook)
- Σιδέρης, Νίκος (2021). *Τα κοκορωνάκια κοσμοκατακτητές. Μια πανδημία μεγαλομανίας και το άδοξο τέλος της*. Αθήνα: Εύμαρος. (έντυπο παραμύθι)
- Σκευά, Νίκη (2020). *Ένα χελιδόνι ψάχνει σπίτι*. Ιδιωτική έκδοση. (παραμύθι σε ebook)
- Σπυριδοπούλου, Δέσποινα (2020). *Μια μάσκα μαγική*. Ιδιωτική έκδοση. (παραμύθι σε ebook)
- Στανελούδη, Γιώτα (2020). *Ο βασιλιάς κορονοϊός*. Αθήνα: iWrite. (έντυπο παραμύθι για 6-9 ετών και σε ebook και audiobook)
- Στεργίου, Δανάη (2020). *Η μάσκα του «Μπορώ» να νικήσω τον ιό*. Αθήνα: Μένανδρος. (έντυπο παραμύθι για 6-9 ετών)
- Στεργίου, Ιορδάνα (2020). *Το μαγικό σεντόνι της Πρωτοχρονιάς*. Ιδιωτική έκδοση. (παραμύθι σε ebook & audiobook)
- Στράνη, Λενέτα (2020). *Ο Κοβιντούλης και το μεγάλο ταξίδι του*. Αθήνα: Κουκκίδα. (έντυπο παραμύθι για 3-6 ετών)
- Σωτηριάδου, Δήμητρα (2022). *10199 Χαρικλώ*. Αθήνα: Οσελότος. (έντυπο παραμύθι για εφήβους)
- Τζάρου, Γεωργία (2020). *Ένας ιός από το διάστημα*. Creative Commons BY-NC-ND. (παραμύθι σε ebook)
- Τριανταφύλλου, Στέλλα & Χαλκιάς, Τίμος (2020). *Κορώνα και γράμματα*. Ιδιωτική έκδοση. (παραμύθι σε ebook)
- Τριβιζάς, Ευγένιος (2021). *Όχι! Δεν θα μας μπειτε στη μύτη!* Αθήνα: Εθνικών Τυπογραφείων. (έντυπο παραμύθι)
- Τσκούρη, Γεωργία (2020). *Χριστουγεννιάτικα όνειρα ενόψει κορονοϊού*. Αθήνα: Μωραΐτης. (έντυπο παραμύθι)
- Τσουνή, Αναστασία Θ. (2020). *Το στέμμα του αυτοκράτορα*. Ιδιωτική έκδοση. (παραμύθι σε ebook)
- Χαριάτη, Ζέττα (2020). *Σαν παραμύθι*. Ιδιωτική έκδοση. (παραμύθι σε ebook)
- Χουρσίδου, Βασιλική (2020). *Είμαι ένας ιός που το όνομά μου είναι Κορονοϊός*. Ιδιωτική έκδοση. (παραμύθι σε ebook)
- Χριστοφορίδου, Δέσποινα (2020). *Η άγνωστη κυρά*. Ιδιωτική έκδοση. (παραμύθι δραστηριοτήτων σε ebook)
- Χριστοφόρου, Χριστόφορος (2020). *Λαθρεπιβάτης της Γης: Σηκώστε την πράσινη ασπίδα ενάντια στον Πανδημία*. Ιδιωτική έκδοση. (παραμύθι σε ebook)
- Χριστοφόρου, Χριστόφορος & Γιαγκουλλή, Αγάθη (2020). *Λαθρεπιβάτης της γης 2: Ο Πανδημία συναντά την αγάπη*. Ιδιωτική έκδοση. (παραμύθι σε ebook)
- Ψούνη, Λίνα (2020). *Μικροί αθλητές εναντίον του Κορώνα*. Ιδιωτική έκδοση. (παραμύθι σε ebook)

Γ. ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

- <https://book-it.gr/o-koronoios-covid-19-and-oi-mikroi-iroes-syggrafeas-a-tsitsika.-e.-panagoyli.-th.-ekdoseis-minoas.html>
- <https://ikarosbooks.gr/static/pdf/CoronavirusEbook.pdf>
- <https://paidi.com.cy/r43-7-my-hero-is-you/>
- <https://parallaximag.gr/agenda-parallaxi/biblio/ta-paidika-vivlia-pou-eksigoun-me-chroma-tin-pandimia>
- <https://steliosfoundation.gr/%CE%BC%CE%B9%CE%B1-%CF%86%CE%BF%CF%81%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B5%CE%BD%CE%B1%CE%BD-%CE%BA%CE%BF%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CF%8A%CE%BF-%CE%B5%CE%BD%CE%B1-%CF%80%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%BF/>
- <https://thisisus.gr/o-mikros-covid-19-sotiris-tsiodras/>
- <https://www.ebooks4greeks.gr/paidika-vivlia-gia-ton-koronoio>

- <https://www.kathemeragoneis.com/ena-paidiko-vivlio-gia-na-syzitisoyme/>
- <https://www.openbook.gr/coronavirus-paramythia/>
- <https://www.politeianet.gr/>
- <https://www.protothema.gr/greece/article/1192103/poio-einai-to-vivlio-tou-eugeniou-triviza-gia-ton-koronoio-pou-ekapsan-oi-arnites-tis-halkidas/>
- <https://www.star.gr/lifestyle/exodos/496114/exi-paidika-biblia-gia-na-mh-barethei-lepto-to-paidi-sto-spiti>